

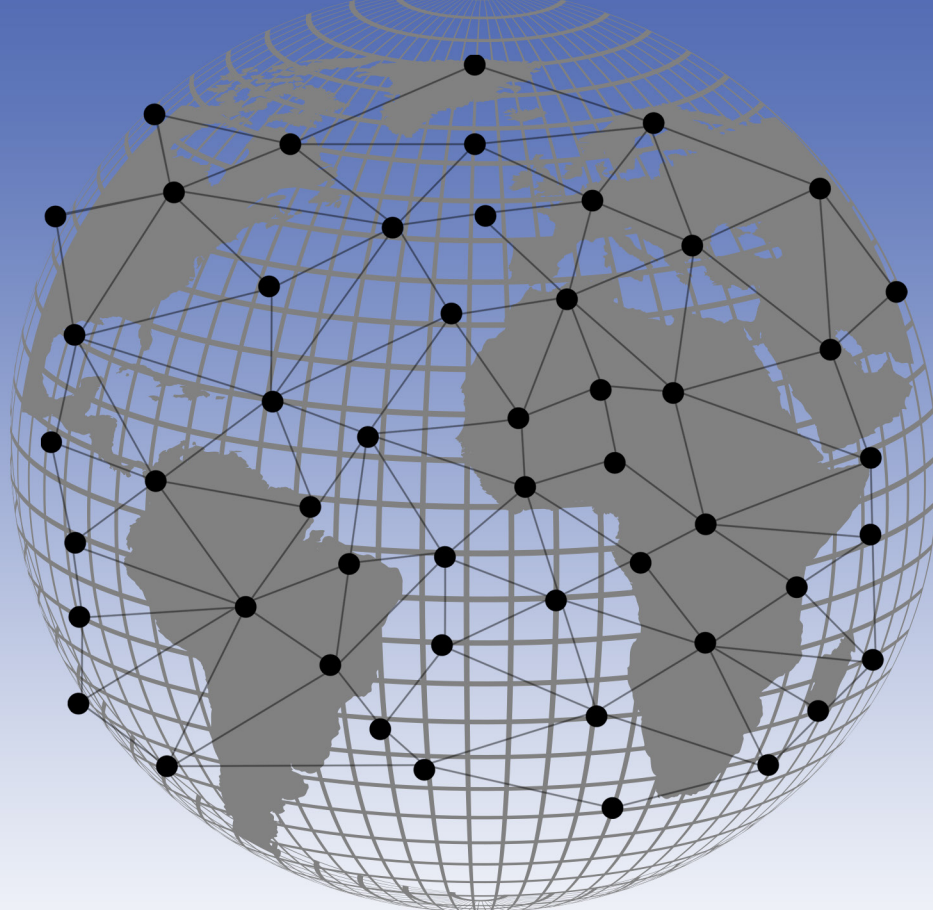

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

پایش تحولات تجارت جهانی (گزارش چهل و هفتم)

در این شماره می‌خوانید:

- تدوین شاخص تحلیل اقتصادی جدید موسوم به MEPX برای نظارت بر عملکرد بخش خصوصی در عربستان در راستای تلاش این کشور برای افزایش سهم بخش خصوصی به ۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی
- تلاش‌های ترکیه برای نقش‌آفرینی کانونی در کریدورهای ابتکار کمربند و راه چین و بهره‌گیری بیشتر کشورهای درگیر از کریدور فراخزر به جای کریدور چین-آسیای-مرکزی-غرب آسیا که از ایران عبور می‌کند
- سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، در گزارش سالانه خود اعلام کرد: عربستان با رشد تولید ناخالص داخلی ۹٫۹ درصدی در سال ۲۰۲۲ و رشد ۶ درصدی در سال ۲۰۲۳، در صدر اقتصادهای گروه ۲۰
- استراتژی جدید امنیت ملی آمریکا: رقابت ژئواکونومیک با چین و بازتعریف تجارت جهانی

آبان ۱۴۰۱

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

پایش تحولات تجارت جهانی
(گزارش چهل و هفتم)

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: آبان ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: امنیت ملی، تجارت جهانی، سقف قیمت گاز، منابع انرژی، بازی اوراسیایی چین، شاخص عملکرد بخش خصوصی، کریدور ترانس کاسپین

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی" رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب، رویدادهای کلیدی از منظر تاثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد توجه قرار می‌گیرند. هدف از تهیه این گزارش که به صورت ماهانه از سوی مرکز پژوهش‌های اتاق ایران منتشر خواهد شد ارائه تصویری روشن از محیط ژئواکونومیک ایران و فرصت‌ها و تهدیدهای ایران در این فضا است.

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۶	تحولات جهانی
۱۲	تحولات منطقه‌ای
۱۷	داده‌های تازه

مقدمه

ایران در اقتصاد سیاسی بین‌الملل موقعیتی دوگانه دارد. از یک سو ارتباطات بین‌المللی این کشور به کمترین میزان در دهه‌های اخیر رسیده است و از دیگر سو کشور به صورت مضاعف از تحولات در محیط روانی و عملیاتی اقتصاد سیاسی بین‌الملل متأثر می‌شود. سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی"، باهدف بررسی رویدادهای بااهمیت از منظر تأثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران، در دلایه جهانی و منطقه‌ای به رشته تحریر درآمده است. در این گزارش، گلچینی از تحولات اخیر در دلایه جهانی و منطقه‌ای محیط ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

تحولات جهانی

استراتژی جدید امنیت ملی آمریکا: رقابت ژئواکونومیک با چین و بازتعریف تجارت جهانی

دولت بایدن نخستین استراتژی امنیت ملی خود را منتشر کرد. این استراتژی نماد تغییر پارادایمی در رویکرد ایالات متحده به اقتصاد و سیاست بین‌الملل است. در ادامه، بخش‌های کلیدی این استراتژی در حوزه اقتصاد سیاسی ارائه شده است. ارائه این بخش‌ها به معنای تأیید محتوای آن نیست، بلکه صرفاً در راستای شناخت رویکرد جدید قدرت اول اقتصادی جهان به آنها، مورد توجه قرار گرفته است.

اولین استراتژی امنیت ملی دولت بایدن، چین را به‌عنوان رقیب اصلی ایالات متحده معرفی می‌کند و رویکردهای تجاری، اقتصادی و سایر رویکردهایی را که ایالات متحده برای مدیریت این رقابت استفاده خواهد کرد، مشخص می‌کند. افزون بر این، بر تغییر پارادایمی در حوزه دیپلماسی اقتصادی آمریکا تأکید می‌کند. در این سند، چنین آمده است:

"چین تنها رقیبی است که هم قصد دارد نظم بین‌المللی را تغییر دهد و هم به طور فزاینده‌ای از قدرت اقتصادی، دیپلماتیک، نظامی و تکنولوژیکی به این منظور برخوردار است. از منظر دولت بایدن، چین مانند سایر دولت‌های اقتدارگرا، با تسلیحاتی کردن ابزارهای اقتصادی اغلب از اقتصاد جهانی سوء استفاده می‌کند و باید با این اقدامات مقابله کرد. از این منظر مقابله با چین نیازمند بازطراحی استراتژی کلان اقتصادی آمریکا و بازتعریف ساختار اقتصاد جهانی است."

در این سند آمده است که "ما می‌دانیم جهانی شدن، مزایای زیادی برای ایالات متحده و جهان به همراه داشته است، اما اکنون انجام اصلاحاتی به منظور مقابله با تغییرات چشمگیر جهانی مانند گسترش نابرابری در داخل و میان کشورها، ظهور جمهوری خلق چین به عنوان مهم‌ترین رقیب و یکی از بزرگترین شرکای تجاری ما و فناوری‌های نوظهوری که خارج از محدوده قوانین و مقررات موجود است، ضرورت یافته است. ما دستور کار مثبتی برای اقتصاد جهانی داریم تا از طیف کاملی از مزایای اقتصادی قرن ۲۱ استفاده کند و در عین حال منافع کارگران آمریکایی را پیش برد. با اذعان به اینکه باید فراتر از قراردادهای تجارت آزاد سنتی حرکت کنیم، در حال ترسیم ترتیبات اقتصادی جدیدی برای تعمیق تعامل اقتصادی با شرکای خود مانند چارچوب اقتصادی هند و اقیانوس آرام برای رفاه (IPEF) هستیم؛ طراحی یک سیستم مالیات جهانی که پرداخت سهم عادلانه مالیات شرکت‌ها در هر کجای دنیا را تضمین می‌کند؛ مشارکت برای سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت جهانی (PGII) با هدف کمک به کشورهای با درآمد کم و متوسط، سرمایه‌گذاری با استانداردهای بالا برای زیرساخت‌های حیاتی را تضمین می‌کند. قوانین به‌روزشده بستر مناسبی را برای فناوری، فضای مجازی، تجارت، اقتصاد و همچنین حصول اطمینان از گذار به انرژی پاک، فرصت‌های اقتصادی و مشاغل خوب در سراسر جهان را فراهم می‌آورد.

در این سند اشاره شده که شکوفایی آمریکای متکی بر تجارت عادلانه و باز و همچنین نظام اقتصادی بین‌المللی است. ایالات متحده مدتهاست که از توانایی تجارت بین‌الملل برای ارتقای رشد اقتصادی جهانی، کاهش قیمت مصرف‌کننده و دسترسی به بازارهای خارجی برای ارتقای صادرات و مشاغل ایالات متحده سود برده است، اما قواعد دیرینه حاکم بر تجارت و سایر ابزارهای مبادله اقتصادی توسط اقتصادهای غیربازاری، توسط برخی از کشورها بویژه چین، نقض شده است؛ مزیت‌ها و امتیازاتی که در این نظام طراحی شده و از سوی چین و به سود شرکت‌های چینی مورد سواستفاده قرار گرفته، عملاً منجر به تسلط منافع شرکت‌ها بر کارگران و محیط زیست شده و در نتیجه نابرابری و بحران آب و هوایی را تشدید می‌کند. افزون بر این قواعد قدیمی اقتصاد جهانی، مسایل قرن ۲۱ از جمله تجارت دیجیتال را حل نمی‌کند.

در این سند تأکید شده که ایالات متحده باید یک بار دیگر با شرکای خود برای تدوین قواعد تجارت جهانی به گفتگو بنشیند؛ قواعدی که تجارت منصفانه، منافع نیروی کار و نیز منافع شرکای آمریکا را تأمین نماید. دولت بایدن تأکید کرده است که در حال به‌روزرسانی سیستم تجاری فعلی ایالات متحده برای ترویج رشد عادلانه و انعطاف‌پذیر است. تشویق تجارت پایدار، مقابله با شیوه‌های ضدرقابتی، انعکاس صدای کارگران در میز تصمیم‌گیری و تضمین استانداردهای بالای کار و محیط زیست در کانون سیاست تجاری جدید آمریکا قرار دارد. دولت بایدن تأکید کرده که "ما به دنبال فرصت‌های صادراتی جدید خواهیم بود که به نفع کارگران و شرکت‌های آمریکایی، به‌ویژه شرکت‌های کوچک و متوسط باشد؛ سوءاستفاده‌های اقتصادهای غیربازاری را کنار بزند و در این راستا قوانینی را علیه تجارت و کار ناعادلانه، سرقت مالکیت معنوی، مقررات تبعیض‌آمیز، کار اجباری، محرومیت از حق سازماندهی و سایر اشکال سرکوب‌کننده اجرا خواهیم کرد. ما همچنین از ابزارهای تجاری برای پیشبرد اولویت‌های مقابله با تغییرات آب و هوایی استفاده خواهیم کرد؛ همانطور که در مورد توافقنامه مهم فولاد و آلومینیوم با اتحادیه اروپا انجام دادیم. این ترتیبات کمک‌های واقعی به شرکت‌های آمریکایی در معرض آسیب ارائه خواهد کرد و اینکه همه آمریکایی‌ها در آینده مشترک ما از جایگاهی درخور شأن برخوردار باشند را تضمین می‌کند. روی هم رفته، این تلاش‌ها باعث ایجاد رشد و نوآوری می‌شود که نه تنها برای آمریکایی‌ها، بلکه برای مردم سراسر جهان سودمند است.

فراتر از تجارت، ما برای ایجاد یک سیستم اقتصادی بین‌المللی متناسب با واقعیت‌های جاری جهان تلاش می‌کنیم. ما با آسیب‌های ناشی از دست‌کاری نرخ ارز به کارگران، مصرف‌کنندگان و مشاغل ایالات متحده و نیز با فساد و تأمین مالی غیرقانونی مقابله خواهیم کرد. افزون بر این، از طریق ارتقای حداقل مالیات جهانی تعیین شده از سوی "سازمان همکاری اقتصادی و توسعه"، به رقابت شرکت‌ها برای پرداخت مالیات کمتر، پایان خواهیم داد. ما با کشورها در زمینه توسعه پایدار، از جمله ارائه راهکار به چالش‌های بدهی

جهانی و تأمین مالی زیرساخت‌های کیفی از طریق برنامه چندجانبه "مشارکت برای ایجاد زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری"، شریک همکاری خواهیم کرد. ما روند توسعه دارایی‌های دیجیتال از جمله دلار دیجیتال با استانداردهای بالا و حفاظت از ثبات، حریم خصوصی و امنیت در جهت بهره‌مندی از یک سیستم مالی قوی و فراگیر در ایالات متحده و جهان را با شفافیت بررسی خواهیم کرد تا فراگیری نظام مالی ایالات متحده حفظ شود و این کشور همچنان در موقعیت برتر در نظام مالی جهانی باقی بماند. ما به موانع قانونی، ساختاری و فرهنگی که مانع رشد می‌شوند و مشارکت در نیروی کار برای زنان و گروه‌های به حاشیه رانده شده را تضعیف می‌کند، خواهیم پرداخت. ما همچنین از تلاش‌های مؤسسات مالی بین‌المللی برای مقابله با چالش‌های مانند همه‌گیری‌ها و سلامت، تغییرات آب و هوا، شکنندگی دولت‌ها، مهاجرت و جریان‌های پناهجو که از مرزها عبور می‌کنند و به‌طور نامتناسبی بر فقیرترین و آسیب‌پذیرترین جمعیت‌ها تأثیر می‌گذارند، حمایت خواهیم کرد. تقویت این نهادها به منظور مقابله با چالش‌های بلندمدت نظم بین‌الملل همچون چالش چین، حیاتی است.

در حوزه فناوری نیز در این سند نشانه‌های تغییر در رویکرد آمریکا آشکار است. از منظر دولت آمریکا، "فناوری در رقابت ژئوپلیتیکی امروز و آینده، امنیت ملی، اقتصاد و دموکراسی ما نقش اساسی دارد. مدتهاست که رهبری ایالات متحده و متحدانش در فناوری و نوآوری، زیربنای رونق اقتصادی و قدرت نظامی ما بوده است. در دهه آینده به طور فزاینده‌ای، فناوری‌های حیاتی و نوظهور برای بازسازی اقتصاد، تغییر نظام‌ها و تغییر شکل جهان به کار گرفته می‌شوند. ایالات متحده متعهد به آینده‌ای است که در آن، این فناوری‌ها امنیت، رفاه و ارزش‌های مردم آمریکا و دموکراسی‌های همفکر خود را افزایش دهند.

استراتژی آمریکا در حوزه فناوری، ایالات متحده و دموکراسی‌های همفکر را قادر می‌سازد تا با هم همکاری کنند و بدان واسطه تولید داروهای جدیدی که قادر به درمان بیماری‌ها هستند و همچنین تولید غذاهای سالم را افزایش دهند. رشد پایدار، تنوع بخشیدن و تقویت زنجیره‌های تأمین و تولید ما و همچنین تضمین امنیت انرژی بدون اتکا به سوخت‌های فسیلی، منجر به ایجاد مشاغل جدید و امنیت برای مردم آمریکا و متحدان و شرکای ما می‌شود. ما یک استراتژی صنعتی جدید را با حمایت هر دو حزب، طراحی کرده‌ایم؛ سرمایه‌گذاری‌های تاریخی در انرژی پاک، تولید میکروالکترونیک، تحقیق و توسعه و بیوتکنولوژی را تضمین کرده‌ایم و با کنگره در جهت کسب مجوزهای جدید برای حمایت از تحقیق و توسعه، همکاری کامل خواهیم داشت.

امتیاز استراتژیک دیرینه و نامتقارن ما:

جذب و حفظ بهترین استعدادها جهان به شدت رو به بهبود است. جذب تعداد بالاتری از استعدادهای جهانی STEM یک اولویت برای امنیت ملی و امنیت زنجیره تأمین ما محسوب می‌شود. بنابراین اقدامات

اخیر در ارائه ویزا را به شدت اجرا خواهیم کرد و برای انجام کارها، همکاری بیشتری با کنگره انجام خواهیم داد.

این سرمایه‌گذاری‌ها ایالات متحده را قادر می‌سازد تا پایگاه تکنو صنعتی متحدی را ایجاد کند که امنیت، رفاه و ارزش‌های مشترک ما را حفظ کند. این، به معنای همکاری با متحدان و شرکا به منظور مهار و گسترش فناوری‌های جدید و ترویج فناوری‌های بنیادی قرن بیست و یکم، به‌ویژه در زمینه‌های میکروالکترونیک، محاسبات پیشرفته و فناوری‌های کوانتومی، هوش مصنوعی، بیوتکنولوژی و تولید زیستی، ارتباطات پیشرفته و فناوری‌های انرژی پاک است. ما همچنین با کشورهای همفکر برای توسعه مشترک همکاری خواهیم کرد تا فناوری‌ها را به گونه‌ای توسعه دهیم که به نفع همه (نه تنها به سود قدرتمندان) باشد و همچنین زنجیره‌های تأمین قوی و بادوام ایجاد می‌کنیم تا کشورها نتوانند به منظور وادار کردن دیگران به امتیازدهی، از جنگ اقتصادی استفاده کنند. ما در حال حاضر در حال همکاری با کشورهای همفکر خود برای پیشبرد یک اکوسیستم فناوری بین‌المللی هستیم که از یکپارچگی توسعه استانداردهای بین‌المللی محافظت می‌کند و جریان آزاد داده‌ها و ایده‌ها را با اعتماد ترویج می‌کند و در عین حال از امنیت، حریم خصوصی و حقوق بشر ما محافظت می‌کند و رقابت‌پذیری ما را افزایش می‌دهد. این اقدامات، از طریق شورای تجارت و فناوری ایالات متحده و اتحادیه اروپا در حال انجام است.

تقویت هماهنگی فرآتلاتنتیکی در مورد زنجیره‌های تأمین نیمه‌هادی‌ها و مواد معدنی حیاتی، هوش مصنوعی قابل اعتماد، جلوگیری از انتشار اطلاعات نادرست، استفاده نادرست از فناوری تهدیدکننده امنیت و حقوق بشر، کنترل صادرات و غربال‌گری در حال اجراست و همچنین از طریق همکاری با شرکای آسیایی در فن‌آوری‌های حیاتی و نوظهور، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال باز، نسل آینده فناوری، تقویت امنیت زنجیره تأمین و افزایش همکاری در زمینه حفظ حریم خصوصی، اشتراک‌گذاری داده‌ها، تجارت دیجیتال و تسهیل تبادلات مردم کشورهای هم‌فکر با یکدیگر در حال انجام است. در این حوزه، ما به دنبال تقویت رهبری فناوری ایالات متحده و متحدان آن، پیشبرد توسعه فناوری فراگیر و مسئولانه و بستن خلاءهای قانونی هستیم.

ما باید اطمینان حاصل کنیم که رقبای استراتژیک، نمی‌توانند از فناوری‌ها، دانش یا داده‌های اساسی آمریکا و متحدانش برای تضعیف امنیت آمریکا و متحدانش سوء استفاده کنند. بنابراین ما در حال نوسازی و تقویت مکانیسم‌های کنترل صادرات و غربالگری سرمایه‌گذاری خود هستیم و همچنین رویکردهای جدید هدفمندی مانند غربالگری سرمایه‌گذاری خارجی را دنبال می‌کنیم تا از بهره‌برداری رقبای استراتژیک، از سرمایه‌گذاری‌ها و تخصص‌های ما به روش‌هایی که امنیت ملی ما را تهدید می‌کند، ممانعت به عمل آوریم و در عین حال از یکپارچگی اکوسیستم‌ها و بازارهای فناورانه آمریکا و متحدین نیز محافظت کنیم. ما

همچنین به مقابله با بهره‌برداری از داده‌های حساس آمریکا و استفاده نامشروع از فناوری، از جمله جاسوس افزارهای تجاری و فناوری نظارت ادامه خواهیم داد. ما در برابر اقتدارگرایی دیجیتال خواهیم ایستاد. برای دستیابی به این اهداف، ستون فقرات دیجیتال اقتصاد مدرن باید باز، قابل اعتماد، قابل همکاری و امن باشد. این امر، مستلزم همکاری با طیف گسترده‌ای از شرکا برای ارتقای انعطاف‌پذیری زیرساخت شبکه در 5G و سایر فناوری‌های ارتباطی پیشرفته، از جمله با ترویج تنوع و تأمین امنیت زنجیره‌های تأمین است. این سرمایه‌گذاری‌ها را نمی‌توان فقط در کشورهای ثروتمند انجام داد. ما باید بر ارائه زیرساخت‌های دیجیتالی با کیفیت بالا در کشورهای با درآمد کم و متوسط تمرکز کنیم و شکاف‌های دیجیتالی را با تأکید بر دسترسی در میان گروه‌های به حاشیه رانده شده پر کنیم. برای اطمینان از اینکه این سرمایه‌گذاری‌ها از نتایج مثبت فن‌آوری حمایت می‌کنند، ما با صنعت و دولت‌ها در جهت شکل‌دهی به استانداردهای فن‌آوری که کیفیت، ایمنی مصرف‌کننده و قابلیت همکاری جهانی را تضمین می‌کند و برای پیشبرد فرآیند استانداردهای باز و شفاف که اتصال نوآوری و رشد را به یکدیگر ممکن ساخته است، همکاری خواهیم کرد. ما در تمام اقدامات خود، تلاش خواهیم کرد تا اطمینان حاصل کنیم که فناوری از دموکراسی حمایت می‌کند و آن را تضعیف نخواهد کرد که در آن چارچوب، قواعد دموکراتیک و حقوق بشری، توسعه یافته و عملیاتی می‌شود.

سقف قیمت گاز: چالش جدید روسیه

قیمت بالای گاز وارداتی بدل به مهمترین چالش اتحادیه اروپا شده است. از همین رو کمیسیون اروپا اخیراً مقررات اضطراری جدیدی را برای تنظیم بازار گاز پیشنهاد کرده است، مقرراتی که خشم روسیه را برانگیخته است. کمیسیون مدعی است مقررات جدید از طریق خرید مشترک گاز، مکانیسم‌های محدودکننده قیمت در بورس گاز TTF، اقدامات جدید در زمینه استفاده شفاف از زیرساخت‌ها و همبستگی بین کشورهای عضو و تلاش‌های مستمر برای کاهش تقاضای گاز را فراهم خواهد آورد. مقررات پیشنهادی کمیسیون که از سوی رهبران اروپا مورد حمایت قرار گرفته است شامل عناصر اصلی زیر است:

۱-تجمیع تقاضای اتحادیه اروپا و خرید مشترک گاز برای مذاکره در مورد قیمت‌های بهتر، کاهش خطر پیشی گرفتن کشورهای عضو از یکدیگر در بازار جهانی و در عین حال تضمین امنیت عرضه در کل اتحادیه اروپا؛

۲-پیشبرد کار برای ایجاد یک معیار قیمت گذاری جدید LNG تا مارس ۲۰۲۳؛

۳- در کوتاه مدت، مکانیزم اصلاح قیمت جهت ایجاد یک محدودیت قیمتی پویا برای معاملات در بورس گاز TTF و یک مکانیسم موقت برای جلوگیری از افزایش شدید قیمت در بازار

۴-اجرای قوانین همبستگی بین کشورهای عضو در صورت کمبود عرضه، گسترش تعهد همبستگی به

کشورهای عضو که فاقد اتصال مستقیم خط لوله اند و همچنین شامل آن‌هایی که زیرساخت LNG دارند. ۵- ایجاد مکانیسمی برای تخصیص گاز به کشورهای عضوی که تحت تأثیر شرایط اضطراری تامین گاز منطقه ای یا اتحادیه قرار دارند.

کمیسیون اروپا مدعی است در ترکیب با اقدامات قبلاً توافق شده در مورد کاهش تقاضای گاز و برق، ذخیره سازی گاز و توزیع مجدد گاز مازاد، این گام‌های جدید ثبات را در بازارهای گاز اروپا در زمستان و پس از آن بهبود می‌بخشد. از منظر کمیسیون این اقدامات همچنین به کاهش بیشتر فشار قیمتی که شهروندان و صنعت اروپایی احساس می‌کنند کمک می‌کند و در عین حال امنیت عرضه و بازار داخلی را تضمین می‌کند.

اتحادیه اروپا در زمینه پر کردن ذخایر گاز خود برای زمستان امسال پیشرفت زیادی داشته است و در وضعیت فعلی بیش از ۹۲ درصد ذخایر پر شده است، با وجود این کمیسیون معتقد است باید اتحادیه برای اختلالات احتمالی بیشتر آماده شود و پایه و اساس سالمی را برای سال بعد ایجاد کند. از همین رو پیشنهاد کرده است اتحادیه اروپا را به ابزارهای قانونی جدید برای خرید مشترک گاز مجهز نماید. در این راستا کمیسیون یک مجموعه ارائه دهنده خدمات را برای سازماندهی تجمیع تقاضا در سطح اتحادیه اروپا، گروه بندی نیازهای واردات گاز و جستجوی پیشنهادات در بازار برای مطابقت با تقاضا، پیشنهاد خواهد داد. مسئولین کمیسیون اروپا گفته‌اند که "ما مشارکت اجباری کشورهای عضو در تجمیع تقاضای اتحادیه اروپا را پیشنهاد می‌کنیم تا حداقل ۱۵ درصد از اهداف پر کردن ذخایر خود را برآورده کنند. شرکت‌ها می‌توانند با رعایت قوانین رقابت اتحادیه اروپا، کنسرسیوم اروپایی خرید گاز تشکیل دهند. خرید مشترک به کشورهای عضو و شرکت‌های کوچک‌تر که به‌عنوان خریدار در وضعیت نامناسب‌تری قرار دارند، کمک می‌کند تا با شرایط بهتری به گاز دسترسی پیدا کنند. این مقررات همچنین شامل قواعدی برای افزایش شفافیت خرید گاز است تا ارزیابی شود که آیا اهداف امنیت عرضه و همبستگی انرژی برآورده شده است یا خیر. کمیسیون باید قبل از انعقاد هرگونه خرید گاز یا تفاهم نامه با حجم بالای ۵۰۰ میلیون متر مکعب مطلع شود و ممکن است در صورت تأثیر منفی بالقوه این خریدها بر عملکرد خرید مشترک، مانع از انعقاد قرارداد گردد." افزون بر این کمیسیون اروپا پیشنهادهایی برای مداخله گسترده تر در قیمت گذاری گاز به سود شهروندان ارائه کرده است.

پیشنهاد جدید کمیسیون که از سوی رهبران اروپا مورد استقبال قرار گرفته است، خشم مسکو را برانگیخته و این کشور تهدید کرده است که در صورت تصویب نهایی این پیشنهادات ممکن است صادرات گاز را به اروپا کاملاً متوقف نماید.

هند در پی افزایش حضور در منابع انرژی روسیه

شرکت نفت و گاز طبیعی هند (ONGC) در حال بررسی افزایش سهام خود در شرکت جدید روسی است که پروژه انرژی ساخالین-۱ در شرق دور این کشور را مدیریت خواهد کرد. این شرکت قصد دارد بر سهم ۲۰ درصدی خود در این پروژه بیفزاید. در پی امضای فرمان ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه در اوایل ماه جاری، اپراتور جدیدی برای این پروژه ایجاد خواهد شد که حقوق و مسئولیت‌های ساخالین-۱ را برعهده خواهد گرفت. اخیراً شرکت بزرگ نفتی آمریکا، اکسون موبیل، پس از اینکه به طور یکجانبه به فعالیت خود در پروژه ساخالین-۱ پایان داد، به طور کامل از روسیه خارج شد. پس از دستور ولادیمیر پوتین مبنی بر مصادره دارایی‌های شرکت اکسون موبیل، این شرکت تصمیم به خروج از بازار روسیه گرفت و بر حضور خود در این کشور پایان بخشید. اکسون موبیل از ماه مارس در حال مذاکره با مقامات روسیه به منظور فروش بیش از ۴ میلیارد دلار دارایی خود - از جمله بزرگترین سرمایه‌گذاری در روسیه، ۳۰ درصد از سهام در میدان نفتی ساخالین-۱ در خاور دور روسیه - بود. سخنگوی اکسون موبیل گفت: «دولت روسیه با دو فرمان به طور یکجانبه به فعالیت ما در ساخالین-۱ پایان داد و پروژه به یک اپراتور روسی واگذار شد». بر اساس این فرمان، سرمایه‌گذاران خارجی در ساخالین-۱ یک ماه فرصت خواهند داشت تا برای سهام شرکت جدید که توسط غول نفتی دولتی روسنت اداره می‌شود، درخواست دهند.

اکسون موبیل تولید خود را در ساخالین-۱ تا ژوئیه را کاهش داده بود و حجم را به مقدار مورد نیاز برای خاباروفسک و ولادی وستوک، دو شهر بزرگ در خاور دور روسیه محدود کرده بود. سایر شرکت‌های انرژی غربی مانند BP، TotalEnergies، Equinor و Shell همگی دارایی‌های خود در روسیه را به شرکای محلی خود منتقل کرده‌اند یا فعالیت‌های خود را در این کشور به‌طور کامل پس از حمله به اوکراین رها کرده‌اند.

در همین حال، کنسرسیومی از شرکت‌های ژاپنی، SODECO، که در این سرمایه‌گذاری نیز سهام دارد، اعلام کرد که هنوز در حال جمع‌آوری اطلاعات درباره شرایط جدید است. این شرکت اعلام کرد که «ما... قصد داریم تا ۱۲ نوامبر تصمیم بگیریم که آیا پس از مشورت با سهامدارانمان از جمله وزارت صنعت ژاپن، برای سهامی در نهاد جدید درخواست دهیم یا نه».

تحولات منطقه‌ای

قراردادهای ۱۵ میلیارد دلاری عربستان و آفریقای جنوبی

اخیراً رئیس‌جمهور آفریقای جنوبی به عربستان سفر کرد. در این سفر دو کشور قراردادهای یادداشت‌های تفاهمی به ارزش بیش از ۱۵ میلیارد دلار امضا کردند. این توافقات عمدتاً شامل همکاری در زمینه انرژی

از جمله نفت، هیدروژن و انرژی‌های تجدیدپذیر است. دو کشور همچنین متعهد به ایجاد یک صندوق سرمایه‌گذاری مشترک، شراکت استراتژیک در اقتصاد دیجیتال و فناوری اطلاعات و همکاری در بخش روبه‌رشد معدن عربستان سعودی شدند. علاوه بر این دو کشور یک کنفرانس سرمایه‌گذاری با حضور بیش از ۱۰۰ تاجر آفریقایی جنوبی برگزار کردند.

عربستان سعودی به دنبال روابط اقتصادی قوی‌تر با چندین کشور در جنوب صحرای آفریقا است. هفته گذشته، صندوق توسعه عربستان سعودی قراردادی را برای تأمین مالی پروژه انرژی خورشیدی در جمهوری آفریقایی مرکزی امضا کرد. در ماه سپتامبر، شرکت **ACWA Power** عربستان سعودی با ساخت یک کارخانه آب‌شیرین کن در سنگال موافقت کرد. همچنین عربستان در راستای توسعه اقتصاد غیرنفتی خود، پیشبرد رقابت ژئوپلیتیک خود با ایران و نیز رقابت اقتصادی با امارات، به کشورهای آفریقایی توجه بیشتری نشان داده است.

اردوغان پیشنهاد پوتین را پذیرفت

اخیرا رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، اعلام کرد که با ولادیمیر پوتین، همتای روس خود برای ایجاد یک «هاب گازی» در ترکیه به توافق رسیده است. اردوغان در جریان سخنرانی خود در پارلمان ترکیه، به سخن پوتین اشاره کرد که گفته است اروپا می‌تواند گاز خود را از این مرکز در ترکیه تأمین کند. چندی پیش نیز دو رهبر در آستانه، پایتخت قزاقستان، درباره ایجاد هاب گاز بحث کرده بودند و پوتین پیشنهاد تبدیل ترکیه به هاب گازی را مطرح کرد. پوتین تأکید کرد که امروز ترکیه، مطمئن‌ترین مسیر برای تحویل کالا حتی به اروپا است.

در حالی که صادرات گاز روسیه به اروپا تقریباً قطع شده است، اما ترکیه نه تنها با چنین کاهش‌هایی از سوی مهمترین منبع تأمین گاز این کشور مواجه نیست، بلکه اردوغان با ارائه پیشنهاد هاب گازی از سوی پوتین به دلیل اینکه «مطمئن‌ترین شریک» روسیه برای صادرات گاز به اروپا قلمداد شده است، مورد تحسین قرار گرفته است.

اما ایده هاب گازی یا تبدیل شدن ترکیه به عنوان مرکزی برای صادرات گاز از تولیدکنندگان گاز منطقه‌ای، ایده جدیدی نیست و بیش از یک دهه است که مورد بحث قرار گرفته است. در ابتدا تلاش‌ها برای ترانزیت گاز از کشورهایی مانند آذربایجان، عراق، ایران و اسرائیل به ترکیه برای ترانزیت احتمالی به اروپا مطرح بود اما بیان این ایده از سوی روسیه، امر جدیدی است. روسیه صادرات گاز به کشورهایی را که در واکنش به تهاجم مستمر این کشور به اوکراین، روسیه را تحریم کرده‌اند، کاهش داده است و در عین حال صادرات گاز خود به کشورهایی که با تحریم روسیه همراهی نکرده‌اند، یعنی مجارستان، صربستان و ترکیه، ادامه می‌دهد.

از دیگر سو، ترکیه در حالی با دو انتخابات پارلمانی و ریاست جمهوری در سال آینده روبرو است که تورم بالا، لیر ضعیف ترکیه و سایر مسائل باعث شده است که محبوبیت اردوغان و حزب عدالت و توسعه به شدت تنزل یابد و برای اولین بار در حدود ۲۰ سال، پیروزی مخالفان به طور بالقوه امکان پذیر شده است. روسیه سال گذشته ۴۴,۸ درصد گاز ترکیه را تأمین کرد و هرگونه اختلاف با پوتین که منجر به قطع گاز در زمستان شود، مطمئناً بر انتخابات سال آینده تأثیر خواهد گذاشت.

در مقابل، روابط خوب با مسکو این نوید را می‌دهد که هیچ یک از کمبودهای گازی که اروپا با آن مواجه است، برای ترکیه رخ نخواهد داد و پیشنهاد ایجاد هاب گازی، حاکی از این امر است که ترکیه بر گازی که به اروپا ترانزیت می‌کند و قیمت گاز، می‌تواند کنترل اعمال نماید.

اما مخالفین اردوغان معتقدند پیشنهاد هاب برای جلب نظر رأی‌دهندگان ترکیه‌ای طراحی شده است که فکر می‌کنند داشتن یک هاب گازی، منجر به کسب درآمد برای ترکیه خواهد شد و آن را به بازیگر مهمتری تبدیل می‌کند، که البته این گونه نیست. از منظر برخی مخالفین، هاب، به مکانی اطلاق می‌شود که در آن خطوط لوله حامل گاز از منابع مختلف و متعلق به شرکت‌های مختلف به هم نزدیک می‌شوند و امکان انتقال گاز به مکان‌های دیگر را فراهم می‌کند. از این نظر، ترکیه در حال حاضر تا حدی یک هاب است. خطوط لوله گاز از روسیه از طریق خط لوله "ترک استریم" و از آذربایجان از طریق خطوط لوله TANAP و قفقاز جنوبی در تریکه‌هایی شکل می‌دهند که بخشی از گاز آن از طریق خطوط لوله به یونان و بلغارستان به خریداران اروپایی منتقل می‌شود. در سطح تجاری، هاب، به نقطه‌ای اطلاق می‌گردد که در شبکه ترانزیت گاز قرار دارد و در آن خطوط لوله همگرا و واگرا می‌شوند و نقطه ثابتی را ایجاد می‌کنند که می‌توان گاز را در آن مبادله کرد - در غیر این صورت به عنوان یک نقطه تجارت مجازی شناخته می‌شود که اروپا در حال حاضر تعداد زیادی از آن را دارا می‌باشد. مخالفین اردوغان استدلال می‌کنند که گاز ارسالی به ترکیه در هاب‌ها معامله نمی‌شود؛ ترکیه بخشی از گاز روسیه و آذربایجان را به مشتریانی که قبلاً برای خرید آن با شرکت‌های تولیدکننده گاز قرارداد بسته‌اند، ترانزیت می‌کند؛ واقعیتی که پیشنهاد هاب پوتین را تا حدودی بی‌معنی می‌سازد. از منظر مخالفین اردوغان، اینکه روس‌ها می‌گویند گاز را به ترکیه ترانزیت می‌کنند و از آنجا به تاجران گاز اروپایی می‌فروشند، درست نیست زیرا گاز قبلاً به اروپایی‌ها فروخته شده و تنها از مسیر ترکیه منتقل می‌شود. از این منظر حتی اگر گاز پروم، غول گازی روسیه، استراتژی فروش خود را برای استفاده از یک مرکز جدید در ترکیه تغییر دهد، باز هم یک مانع بزرگ وجود خواهد داشت. آنکارا در حال حاضر به گاز مصرفی ترکیه یارانه می‌دهد در حالی که برای شکل دهی به یک هاب انرژی، برخورداری از حجم مازاد، ذخیره‌سازی و بازار رقابتی گاز محلی ضرورت دارد؛ وضعیتی که ترکیه از آن برخوردار نیست.

عربستان سعودی شاخص عملکرد بخش خصوصی را تدوین کرد

اخیرا وزارت اقتصاد و برنامه‌ریزی عربستان سعودی، یک شاخص تحلیل اقتصادی جدید، موسوم به MEPIX را برای نظارت بر عملکرد بخش خصوصی این کشور منتشر کرده است. این شاخص توسط تحلیلگران اقتصادی این وزارتخانه برای پایش ۱۰ عامل اقتصادی طراحی شده است که در چهار دسته، مصرف‌کنندگان، شرکت‌ها و بخش‌های مالی و تجاری طبقه‌بندی شده است. این تجزیه و تحلیل منظم و عمیق، چرخه‌های تجاری بخش خصوصی عربستان را از طریق تکنیک‌های پیشرفته اقتصادسنجی ارائه می‌دهد.

دانش و تجزیه و تحلیل جمع‌آوری شده توسط MEPIX به وزارتخانه امکان می‌دهد تا بر اساس داده‌های درحال‌ظهور، روندهای بازار و نوسانات را مدیریت نماید. مقامات سعودی معتقدند از آنجایی که این پادشاهی، سریع‌ترین رشد اقتصادی خود را در یک دهه اخیر تجربه می‌کند، افزایش دسترسی به داده‌های نوظهور برای سیاست‌گذاری حامی رشد بخش خصوصی، حائز اهمیت بسیاری است. عربستان سعودی به دنبال افزایش سهم بخش خصوصی، به ۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۳۰ است.

MEPIX به اقتصاددانان، سیاستگذاران و رهبران تجاری این امکان را می‌دهد تا نه تنها روندهای نوظهور را تحلیل و پیش‌بینی کنند، بلکه به طور فعال فرصت‌های رشد کوتاه‌مدت و میان‌مدت را شناسایی کنند تا اطمینان حاصل شود که تداوم پیشرفت پایدار، تضمین شود.

آیا ترکیه می‌تواند تغییر دهنده بازی اوراسیایی چین باشد؟

اخیرا سومین مجمع ارتباطات زیرساختی چین و ترکیه در استانبول برگزار شد. در این مجمع، مقامات و محققان چین و ترکیه در مورد چند موضوع همکاری اقتصادی و تجاری بین دو کشور به بحث و تبادل نظر پرداختند. در این گفتگوها نیاز ترکیه به افزایش حجم تجارت با شرق، همکاری نزدیکتر در زمینه "ابتکار کمربند و راه" و ادغام بهتر کریدور میانی یا ترنس کاسپین در پروژه ابریشم چین مطرح شد.

اخیرا رئیس‌جمهور چین و اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، در جریان اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای (SCO) در ازبکستان، با یکدیگر ملاقات کردند و در طی آن، بر افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری دوجانبه تأکید نمودند. ترکیه تلاش‌های بسیاری برای نقش‌آفرینی کانونی در کریدورهای ابتکار کمربند و راه چین صورت داده است. این کشور در تعاملی نزدیک با کشورهای قفقاز و آسیای مرکزی و در پی اقناع آنان و دولت و شرکت‌های چینی برای بهره‌گیری بیشتر از کریدور فراخزر جهت انتقال کالا میان شرق و غرب است. این کریدور با کریدور چین-آسیای مرکزی-غرب آسیا که از ایران عبور می‌کند، در رقابت قرار می‌گیرد. برخلاف کریدور فراخزر، کریدور چین-آسیا مرکزی-غرب آسیا در سند جاده ابریشم نیز مورد تأکید قرار گرفته است. احتمالاً نافرجامی برجام و ابهام گسترش‌یابنده در مورد اقتصاد سیاسی ایران، به ترکیه

فرصت می‌دهد تا به کانون ترانزیتی در ابتکار "کمر بند و راه" تبدیل شود.

سفر وزیر اقتصاد اسرائیل به ترکیه

در تداوم روند رو به بهبود روابط اسرائیل و ترکیه، وزیر اقتصاد و صنعت اسرائیل برای نخستین بار از سال ۲۰۰۹ به ترکیه سفر کرد. از زمان سفر رئیس جمهور اسرائیل به آنکارا در مارس گذشته، سفارت اسرائیل در آنکارا و کنسولگری آن در استانبول به طور قابل توجهی ارتباطات خود را با وزارتخانه‌های دولت ترکیه و با نهادهای تجاری محلی افزایش داده اند. دیپلمات‌های اسرائیلی مجموعه‌ای از جلسات را بین وزیر اقتصاد و صنعت اسرائیل و وزرای ترکیه، نمایندگان ریاست جمهوری ترکیه و شرکت‌های کلیدی ترکیه هماهنگ کردند. در این دیدارها طرفین در مورد همکاری‌ها در زمینه‌های فناوری، گسترش همکاری در نوآوری و صنعت استارت‌آپ، همکاری در کسب و کارهای کوچک و متوسط و دعوت از هیئت‌های تجاری ترکیه برای بازدید از اسرائیل از جمله فروشگاه‌های زنجیره‌ای خرده‌فروشی ترکیه گفتگو کردند. طرفین درباره برگزاری مجدد کنفرانس اقتصادی مشترک اسرائیل و ترکیه، به عنوان چارچوبی بین دولتی برای بحث در مورد مسائل تجاری دوجانبه، بحث کردند؛ شایان ذکر است که این کنفرانس تا سال ۲۰۰۹ به صورت دوسالانه برگزار می‌شد، اما از آن هنگام به دلیل تیرگی روابط برگزاری آن متوقف شده است. مقامات اسرائیل معتقدند تمدید کنفرانس مشترک اقتصادی برای اولین بار در ۱۳ سال گذشته، "یک نقطه عطف مهم در افزایش حجم تجارت و ایجاد فرصت‌های شغلی خواهد بود. این کنفرانس بخشی جدایی‌ناپذیر از ساختار توافقات اقتصادی است که اسرائیل در حال تلاش برای ترویج است". این کنفرانس می‌تواند از طریق کاهش تعرفه‌های متقابل و استانداردسازی کالاها، تجارت را تسهیل و گسترش دهد. همچنین می‌تواند همکاری اقتصادی را از طریق اعزام متقابل هیئت‌های تجاری، برگزاری کنفرانس‌ها و سایر رویدادهای مشترک، تشویق کند.

حتی زمانی که تنش‌های دیپلماتیک به بالاترین حد خود رسیده بود، روابط تجاری اسرائیل و ترکیه در طول این سال‌ها ادامه داشته است. با این حال در ماه‌های اخیر و در پیامد بهبود روابط سیاسی، تجارت دوجانبه افزایش یافته است. بر مبنای آمارهایی که در رسانه‌های اسرائیل منتشر شده، بیش از دو میلیون اسرائیلی در ماه سپتامبر به خارج از کشور سفر کرده‌اند و ترکیه، یکی از مقاصد اصلی آنها بوده است.

مقامات اسرائیلی تأکید دارند که اقتصاد اسرائیل و ترکیه، مکمل یکدیگر هستند و از این رو پتانسیل زیادی برای تقویت تجارت دوجانبه وجود دارد. از منظر آنان، "همکاری در زمینه مقابله با تغییرات آب و هوایی، مورد علاقه هر دو کشور است. همین امر در مورد انرژی‌های تجدیدپذیر، تصفیه آب، مدیریت آب و امنیت غذایی نیز صادق است. افزون بر این، همکاری در حوزه فناوری‌های انقلاب چهارم صنعتی، علوم زیستی و بهداشت نیز از ظرفیت‌های مهم همکاری طرفین است." در مجموع، برآورد مقامات اسرائیلی از

این سفر مثبت بوده است. آنان تأکید کرده‌اند که هر دو طرف، به برگزاری کنفرانس مشترک اقتصادی در اسرع وقت، علاقه‌مند هستند. ترکیه با بحران عظیم اقتصادی مواجه است و کوشش‌های بسیاری برای بازسازی روابط اقتصادی خود در خاورمیانه که در پیامد بهار عربی و تنش با اسرائیل آسیب‌های جدی دیده است صورت می‌دهد. از دیگر سو اسرائیل در سال‌های اخیر بر گسترش روابط اقتصادی با کشورهای خاورمیانه تمرکز بیشتری یافته است.

لغو روادید میان امارات و ژاپن

ژاپن و امارات یک موافقتنامه لغو روادید امضا کردند. در این قالب، اتباع امارات متحده عربی به زودی می‌توانند بدون نیاز به دریافت ویزا به ژاپن سفر کنند. از اول نوامبر، شهروندان اماراتی می‌توانند برای مقاصد گردشگری یا تجاری، بدون ویزا به ژاپن سفر کنند و تا ۳۰ روز اقامت داشته باشند. وزارت امور خارجه امارات در بیانیه‌ای اعلام کرد که هدف از این قرارداد، تقویت تجارت و سرمایه‌گذاری دوجانبه است. از دیگر سو، شهروندان ژاپنی می‌توانند در بدو ورود به امارات ویزا دریافت کنند.

امارات متحده عربی، "شراکت استراتژیک" را در سیاست خارجی خود در اولویت قرار داده و در این راستا به برخی کشورهای آسیایی از جمله ژاپن چشم دوخته است. صادرات ژاپن در سال ۲۰۲۰ به امارات، بالغ بر ۶,۱ میلیارد دلار بوده که عمدتاً شامل خودرو بوده است. از دیگر سو، صادرات امارات به ژاپن ۱۵,۲ میلیارد دلار بوده که عمدتاً نفت و مواد شیمیایی را در بر می‌گرفته است. شایان توجه است که امارات متحده عربی، قوی‌ترین پاسپورت جهان را با امکان سفر بدون ویزا به بیش از ۱۷۵ کشور دارد.

داده‌های تازه

عربستان در صدر گروه ۲۰

سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، در گزارش سالانه خود با عنوان "چشم‌انداز اقتصادی جهانی OECD 2022" اعلام کرد: "علیرغم چالش‌های کلیدی پیش‌روی اقتصاد جهانی، تولید ناخالص داخلی عربستان در سال ۲۰۲۲، رشد ۹,۹ درصدی و در سال ۲۰۲۳، رشد ۶ درصدی را خواهد داشت. با این نرخ رشد، عربستان در صدر اقتصادهای گروه ۲۰ قرار خواهد گرفت.

چشم‌انداز اقتصاد افغانستان از منظر بانک جهانی

اخیراً بانک جهانی در گزارشی اعلام کرد که مردم افغانستان با کاهش قابل توجه درآمد مواجه شده‌اند. بر این اساس، تولید ناخالص داخلی واقعی افغانستان در سال ۲۰۲۲ ممکن است بین ۱۶ تا ۱۹ درصد کاهش یابد و حتی رشد پایین آن بدون ایجاد هیچ افزایشی در تولید ناخالص داخلی به مدت ۲ سال ادامه پیدا کند.

از منظر بانک جهانی، افغانستان به‌ویژه در برابر افزایش قیمت مواد غذایی آسیب‌پذیر است. زیرا وابستگی زیادی به واردات گندم دارد. هرچند تمامی کشورهای منطقه جنوب آسیا در برابر افزایش قیمت سوخت، آسیب‌پذیر هستند، اما این امر بیشترین تأثیرگذاری را بر روی افغانستان به همراه داشته است، زیرا این کشور نسبت به حجم اقتصاد خود، به عنوان واردکنندگان خالص فرآورده‌های نفتی تلقی می‌شود. بر اساس این گزارش، تخمین زده می‌شود که بیش از ۹۰ درصد از جمعیت افغانستان به غذای کافی دسترسی ندارند. بر اساس اعلام بانک جهانی، تورم مواد غذایی در ماه جولای در افغانستان به ۲۵ درصد رسید و ناامنی غذایی نیز به دلیل کاهش درآمد، افزایش یافته است. علاوه بر این، به دلیل تعطیلی کارخانه‌ها، فرصت‌های شغلی کاهش پیدا کرده که این وضعیت، مطمئناً می‌تواند بر امنیت غذایی تأثیر منفی برجای بگذارد.

بر اساس گزارش بانک جهانی، صادرات زغال سنگ و میوه افغانستان از اواخر سال ۲۰۲۱ به پاکستان افزایش یافته است؛ این امر به افغانستان کمک کرده است تا تراز تجاری خود را بهبود بخشد و با افزایش دریافت عوارض و مالیات، درآمد خود را افزایش دهد؛ در عین حال، پاکستان نیز از دسترسی به زغال سنگ در محیط همسایگی خود سود می‌برد. برآوردهای دولت پاکستان نشان می‌دهد که این کشور با جایگزینی زغال سنگ افغانستان به جای واردات از آفریقای جنوبی، سالانه حدود ۲ میلیارد دلار صرفه‌جویی خواهد کرد. شاید یکی از مهمترین نتایج تسلط طالبان بر افغانستان برای اسلام آباد، همین صرفه‌جویی ۲ میلیارد دلاری پاکستان باشد.

نکته حائز اهمیت آنکه در واقع کاهش ۱۶ تا ۱۹ درصدی تولید ناخالص داخلی افغانستان و تداوم زوال اقتصادی آن در سال‌های آتی، به معنای از دست رفتن یکی از مهمترین بازارهای صادراتی ایران در ۲۰ سال گذشته است.